
Askeri Darbeler Döneminden Sivil Demokrasi Dönemine Brezilya'da Sendikacılık*

Adnan MAHİROĞULLARI**

ÖZET

Brezilya'da sendikacılık, XX. yüzyılın başlarında yasallık kazanmış; ilk sendikal örgütlenmeler İtalya, İspanya ve Portekiz'den bu ülkeye gelen göçmen işçiler tarafından başlatılmıştır. Ne var ki, 1930'da askeri bir darbeyle iktidar değiştirilmiş, demokrasi 1985'e kadar yeni askeri darbelerle kesintiye uğramıştır. Askeri darbeler döneminde, sendikacılık darbe hükümetlerinin kontrolünde kalmaya, Devlet'le işbirliği yapmaya zorlanmıştır.

1985 sonrası, özellikle 1988 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle, sendikacılık Devlet kontrolünden çıkarak otonom yapılara dönüşmüştür. Ancak, neoliberal politikaların uygulamaya konulduğu 1985 sonrasında sendikacılığın büyük kanadı bu defa kendi inisiyatifleri ve sorumlu sendikacılık anlayışıyla hükümetlerin politikalarına engel çıkarmamaya, yardımcı olmaya çalışmıştır.

Makalede, Brezilya'da 1930 sonrası askeri darbe dönemlerinde ve sivil demokrasiye geçildiği 1985 sonrası dönemde sendika merkezleri, faaliyetleri, iktidar ve siyasi partilerle ilişkileri irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Brezilya, sendikacılık, yeni kalkınmacılık / gelişmecilik, neoliberalizm.*

---

* Makale Geliş Tarihi: 31.05.2017, Makale Kabul Tarihi: 22.11.2017

** Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

Unionism in Brazil from Period of Military Coups to Period of Civil Democracy

In Brazil, unionism became legalized at the beginning of the 20th century and immigrant workers who had come from Italy, Spain and Portugal initiated the early unionization activities. However, in 1930 the government changed by a military coup and after then democracy had interrupted for several times by new military coups happened occasionally until 1985. In these period of military interventions, unionism had been forced to stay in control of the governments and to cooperate with the State.

In the period of post-1985, especially with the enactment of the Constitution of 1988, unions got out of the State's control and became autonomous structures. But this time, with the effect of the neoliberal policies, unions tried not to cause any problems for governments and wanted to help to them on their own initiative and in compliance with the responsible unionism conception.

In this paper, union headquarters, union activities and unions' relationships with governments and political parties are examined in two consecutive period, namely period of military coups after 1930s and period of civil democracy after 1985.

Keywords: *Brazil, unionism, new developmentalism, neoliberalism.*

GİRİŞ

Latin Amerika ülkeleri, askerî darbe yoluyla diktatörlüklerin iş başına geldiği, dolayısıyla demokratik idareye geç kavuştuğu ülkelerdir. Bu bağlamda, sendikalar diktatörlük döneminde “devletin müdahalesi”ne, keza devlete bağımlı hareket etme zorunda kalmıştır. Başka bir ifadeyle, Latin Amerika sendikacılığı, ne Avrupa sendikacılığı, ne de işletme düzeyinde toplu pazarlığı yeğleyen Kuzey Amerika sendikacılığına benzemeksizin darbe sonrası dönemlerdeki hükümetlerin “milliyetçi-halkçı”(national-populaire) politikalarını benimsemek durumunda kalan, devletle işbirliği içinde hareket eden sendikacılık olmuştur.

Latin Amerika ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, Brezilya’da da sendikacılık, İspanya, Portekiz ve İtalya’dan gelen göçmen işçiler tarafından başlatılmıştır. İlk dalga göçmen işçiler, anarşist ve Marksist fikirlerin Brezilya’ya getirilmesinde etkili olmuş; dolayısıyla ülkedeki ilk işçi örgütlenmelerinde “sosyalist” öğretisi ve “anarkosendikalist” akım önemli bir

rol oynamıştır.

Brezilya'da sendikal örgütlenme, ancak XX. yüzyılın başlarında yasal olarak tanınmıştır. Avrupa ülkelerinden Brezilya'ya gelen göçmen işçiler, ilk yıllarda tarım alanında, özellikle kahve tarımında çalıştırılmıştır. Dolayısıyla, Brezilya'da ilk sendikal hareket ve örgütlenmeler, kahve tarımının yoğun olduğu bölgelerde başlamıştır. Kahve tarımındaki kötü çalışma koşulları ve düşük ücret seviyeleri işçileri örgütlenmeye itmiştir. Bu cümleden olarak, "Mukavemet Topluluk ve Birlikleri" (Unions et Sociétés de Résistance) adıyla kurulan ilk sendikal örgütler (Rodrigues, 1969: 2), 1906'da anarkosendikalist örgütlenme felsefesini benimseyen "Confederação Operaria do Brasil" (COB) adlı bir üst örgütün çatısı altında toplanmıştır. Anarkosendikacılık anlayışını benimseyen COB'un kuruluşu akabinde 1907'de demiryolu işçileri ve Sao Paulo'da tekstil işçileri çalışma koşulları ve ücret yetersizliği gibi nedenlerle geniş katılımı genel greve gitmişlerse de başarılı olamamışlardır. Ancak, işçi kesimimin eylemleri sürmüştür; özellikle anarkosendikalist hareket, 1917-1920 arası dönemde etkili olmaya başlamıştır. Nitekim, 1917'de Sao Paulo'da düzenlenen genel grev sayesinde, işçiler lehine bazı yasal kazanımlar elde edilmiştir (Çakır, 2005: 4).

Ne var ki, 1930'da demokratik düzene askeri bir darbeye son verilmiş; dolayısıyla Brezilya'da sendikacılık, uzun yıllar askeri darbeler sonrası kurulan hükümetlerin gölgesinde /gözetiminde kalmıştır. Söz konusu olumsuzluklara rağmen, Brezilya sendikacılığı, 1970'li yılların sonlarına doğru "otonom" karakter kazanmak için geniş kapsamlı grevlerle hükümetleri zorlamıştır. Neticede, Brezilya'nın 1985 sonrasında sivil demokrasiye geçmesiyle sendikacılık yeni bir yapılanmaya girmiştir.

Makalede, bir ülke sendikacılığının şekillenmesinde, faaliyet türlerinde, keza devletle ilişkilerinde kısacası özgür bir mecrada sendikacılık yapıp yapamadığının tespitinde o ülkenin siyasal rejimi, sosyo-ekonomik yapısının birinci derecede etken olduğu göz önüne alınarak Brezilya sendikacılığının askeri darbeler ve sivil demokrasiye geçildiği dönemlerdeki yapılanma, hak arama mücadelesindeki eylem kapasitesi, Devlet'in sendikal örgütlere bakış açısı üzerinde durulmuş; mevcut sendika merkezleri, toplu iş mücadeleleri ve siyasi partilerle ilişkileri irdelenmiştir.

I-ASKERİ DARBELERİN ARALIKLARLA YAŞANDIĞI DÖNEMDE SENDİKACILIK (1930-1985)

A-ASKERİ DARBE İLE İŞ BAŞINA GELEN GETULIO VARGAS (1930-1946) ve CASPAR DUTRA DÖNEMİ (1946-1950)

1930'da gerçekleştirilen askeri darbeyle Getulio Vargas tam yetkiyle başkanlığa getirilmiştir. "Getulisme" de denilen Vargas'ın temel politikaları, öncelikli olarak ülkenin sanayileşmesi, bir dizi sosyal reformlar ve milli bir burjuvazi oluşturulması üzerine kurulmuştur. Vargas, Brezilya'nın kalkınmasının, sınıf çelişkilerini azaltıp sınıf çatışmasını engelleyebilmek bağlamında tüm sosyal sınıflarla birlikte / sınıfların uzlaşmasıyla (conciliation des classes) hareket edilerek (Antunes, 2007: 4) sağlanacağına inanmıştır.

Vargas iktidarının ilk yıllarında, çalışma eksenli sosyal politikalara ağırlık verilerek ülkenin kalkınmasını yavaşlatacak işçi eylemlerine fırsat vermemek adına bir dizi düzenlemelere girişilmiştir. Başka bir ifadeyle, Vargas, iktidara geldiğinde ülkenin kalkınması / gelişmesi gibi öncelikli temel politikalarını sürdürebilir kılmak amacıyla muhtemel işçi eylemlerini önleyebilmek için çalışma hayatıyla ilgili yapılan düzenlemelerde iyileştirmeler yanı sıra bazı kısıtlama ve yasaklar da getirme yolunu izlemiştir. Öncelikle Çalışma Bakanlığı kurularak işçilerin sorunlarıyla ilgili düzenlemeler yapılmış; sendikalar yasal olarak tanınmış; ancak sınıf çatışmasına meydan verilmemek üzere sendikal örgütlerin Devlet'in kontrolünde örgütler olacağı belirtilen 1931 tarihli "Sendikalar Kanunu" çıkarılmıştır. Kanun, sendikal çerçeveyi, "sendikaların kuruluşunu ve faaliyetlerini kontrol edebilen, Çalışma Bakanlığı'na bağımlılığı zorunlu tutan "devlet sendikacılığı" (syndicalisme d'état) şeklinde çizmiştir (Antunes, 2007: 4). Nitekim, Çalışma Bakanı Lindolfo Collor'un ifadesiyle; "*Sınıf örgütleri olan sendikalar, ihtiyaten Devlet'in gözetimi altında imtiyazlı kurumsal yapıları olacaktır.*" şeklinde tanımlanmış, Sendikalar Kanunu'nun gerekçesinde de: "*Sınıf mücadelesi kavramının olumsuzluk içeren eski anlamının yeri, yeni bir anlayışla doldurulacaktır.*" denilerek bu dönemde, "sınıf çatışması" yaşanmadan "sınıf uzlaşması"nın hedeflendiği vurgulanmıştır (Balbino, 2016: 2; Antunes, 2007: 4). Ayrıca, 1931 tarihli Sendikalar Kanunu'nda, her meslek için "sendika tekliği ilkesi" benimsenmiştir (Rodrigues, 1969: 94). Ancak, 1934'te "sendika tekliği ilkesi"nden kısmen de olsa "sendika çokluğu ilke-

si”ne geçilmiş; yerel düzeyde her meslekte, üye sayılarına göre üç sendika kurulmasına müsaade edilmiştir (Rodrigues, 1969: 98).

Diğer taraftan, Vargas rejimi, sendikaları kontrol altına aldıktan sonra çalışanlar lehine; asgari ücret tespiti, ücretli hafta tatili, 48 saatlik iş haftası, kaza sigortası, emeklilik ödentisi ve toplu pazarlık aşamasında uyuşmazlık çıkması durumunda grev hakkının tanınmasını sağlamıştır (Bellemaire, 2013; 2). Sendikalar Kanunu’nda 1939’da yapılan değişiklikle, her meslek grubunda sayısal olarak kısıntıya gidilmeksizin “sendika çokluğu ilkesi benimsenmiş (Rodrigues, 1969: 100), sendika aidatının işçinin ücretinden kesilerek Çalışma Bakanlığı’nda toplanması gibi yasal düzenlemeler yapılmıştır. Aynı Yasa’da mevcut sendikaların Çalışma Bakanlığı’na kaydolması zorunlu tutulmuş (Moreno ve diğerleri, 2008: 63); işçilerden kesilerek Bakanlık’ta toplanan sendika aidatlarının üye sayılarına göre sendikalara dağıtılma yöntemi izlenerek (Savran, 2006: 127), sendikalar mali bakımdan da Devlet’e bağımlı kılınmıştır.

1937’de ikinci kez askeri darbeyle iktidarda kalmayı başaran Vargas, Anayasayı iptal ederek loncasal (korporatif) nitelikte Portekiz’deki Salazar, İtalya’daki Mussolini rejimini andıran “Yeni bir devlet” (Estado nova) kurduğunu ilan etmiştir (Moreno ve diğerleri, 2008: 62). Yeni devlet düzeninde, sendikacılık faaliyetlerinin devlet tarafından belirlenip, hiyerarşik yapıya dayandırılması öngörülmüştür. Yeni devlet düzeni anlayışı çerçevesinde “toplu iş mücadeleleri”ne yer vermemek için işçi ve işveren örgütleri arasındaki çatışmayı uzlaşmaya çevirecek önlemler alınmış; 1943’te grev hakkı yasaklanmıştır (Balbino, 2016: 2). Bu bağlamda, toplu pazarlık sürecinde ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları, toplu iş mücadelelerine yer vermeden kotarmak amacıyla “iş mahkemeleri”nin kurulması sağlanmıştır (Demircioğlu, 1987: 243).

II. Dünya Savaşı yıllarında, rejimin sendikacılık üzerinde baskısı giderek artmış; artırılan baskılara karşı özellikle Brezilya Komünist Partisi (PCB), yeni sendikal örgütler kurulmasına ve hak arama mücadelelerine öncülük etmiştir. Nitekim PCB öncülüğünde 30 Nisan 1945’te “Brezilya Ulusal İşçi Hareketi Birliği” (Manivento Unifacator das Trabahaldores, MUT) adlı doktriner bir üst örgüt kurulmuştur. MUT, 300 sendikacının imzaladığı kuruluş bildirgesinde, devlete bağımlı sendikacılığı reddederek sendikal özgürlük ve sendikal otonomiye savunmuştur (Balbin0, 2016; 2).

1946'da askeri darbeyle iktidar değişmiş; **Caspar Dutra** hükümeti kurulmuştur. Dutra Hükümeti, ilk iş olarak Vargasçı ve Komünist Partisi taraftarlarının etkisinde olan "Ulusal İşçi Hareketi Birliği"ni (MUT) yasaklamıştır (Demircioğlu; 1987; 244).

Ne var ki, iktidara gelir gelmez Komünist ve Vargasçı'larla başlattığı mücadelede yetersiz kalan Dutra Hükümeti, uzun süre iktidarda kalamamış; serbest seçimleri kaybetmiştir.

B) SERBEST SEÇİMLİ DÖNEM: GETULIO VARGAS (1950-1956) JUSCELINO KUBITSECK (1956-1960) ve JOAU GOULART DÖNEMİ (1961-1964)

Vargas, 1950 seçimlerinde yeniden iktidara gelmiş; 1950-1956 arası dönemde, sendikalar üzerindeki baskıyı giderek azaltmıştır. Nitekim, 1951 ve 1953'te Sao Paulo ve bazı eyaletlerde "açlık ve hayat pahalılığı"na karşı 300.000 tekstil, metal, marangoz ve inşaat işçinin katıldığı grevler düzenlenmiştir (Balbin0, 2016; 2).

1954'te Vargas beklenmedik şekilde intihar etmiş; ülke 1956'ya kadar yardımcısı tarafından yönetilmiştir. Sendikalar, Vargas'ın ikinci döneminde de iktidara bağımlı kalmıştır (Moreno ve diğerleri, 2008: 64).

1956 seçimlerini, modern Brezilya'nın kurucusu olarak da kabul edilen sosyal demokrat kimlikli **Juscelino Kubitschek** kazanmıştır. Kubitseck döneminde, selefi Vargas dönemindeki gibi sanayileşmeye önem verilerek özellikle otomotiv endüstrisinde belli bir mesafe kat edilmiştir.

Kubitschek dönemi, siyasi iktidarın işçi hareketlerine ve sendikalara en az karıştığı dönem olmuştur. Nitekim, bu dönemde sendikalara üye olabilmek için polisten "iyi hal" belgesi" alma zorunluluğu kaldırılmış; toplu pazarlığa yeniden işlerlik kazandırılmıştır. Diğer taraftan, bu dönemde, gerek "Brezilya Komünist Partisi" (PCB) militanlarının, gerekse reformist "Brezilya İşçi Partisi"nin (PTB) tesirinde kalan sendikacılık, hareket boyutu ve örgütlenme anlamında ilerleme kaydetmiştir (Santana, 2014: 3).

1960'ta Brezilya sendikacılığının doktriner kanadı " İşçiler Genel Birliği" CGT (Comando Geral dos Trabalhadores), işçi ücretlerinin askerlerin ücretleriyle eşit olmasını isteyerek yaklaşık 400.000 işçinin katıldığı grevin tertiplenmesinde önemli rol oynamış; grev süresince deniz ve demiryolları adeta felç olmuştur (Balbino, 2016: 2).

Diğer taraftan, “Rio de Janerio Metal İşçileri Sendikası”, 1950’li yıllar boyunca Brezilya sendikacılığının hak arama mücadelelerini yönetme ve sendikal birliği sağlamada önemli rol oynamıştır. Başka bir ifadeyle, söz konusu sendika, 1950’li yıllar boyunca sendikacılık hegemonyasının tam bir örneğini oluşturmuş; sendika liderlerinin eğitilmesinde, keza işletme konseylerinin oluşturulması ve yön verilmesinde etkili olmuştur. Örgüt, özellikle 1955-1964 yılları arasında pek çok büyük grevi yönetmiş, komünist, sosyalist, bağımsız sendikalar ve Katolik İşçiler ittifakını sağlamıştır (Santana, 2014: 5).

Kubitschek dönemi sonrasında, 1961’de sol görüşlü **Joao Goulart** Hükümeti iktidara gelmiştir. Kubitschek döneminin son yıllarında yapılan geniş katımlı grevlerle gelişen işçi eylemleri tüm ülkeyi sarsmıştır. Goulart, artan işçi eylemleri karşısında 13 Temmuz 1962’de çıkardığı bir kanunla, tüm işçilere “on üçüncü aylık” anlamına gelen senede bir ay ikramiye verilmesini sağlamıştır (Balbino, 2016: 2).

Goulart’ın iktidara gelişinin ikinci yılı 1963’te Brezilya işçi hareketleri tarihinde en büyük grev manifestosu olarak da algılanan 700.000 işçinin katıldığı grevle akort ücretlerin taban ücretlerle birleştirilmesi sağlanmıştır (Balbino, 2016: 2-3).

Yine bu dönemde, tarım işçilerinin sendikalaşmasına imkan tanıyan yasal bir düzenleme yapılmış; bu bağlamda Brezilya Komünist Partisi PCB’nin öncülüğünde 1963’te “Ulusal Tarım İşçileri Konfederasyonu” (CONTAG) kurulmuştur. Ayrıca, bir süredir fiilen faaliyette bulunan radikal sol görüşlü “ İşçiler Genel Birliği” CGT’ (Comando Geral dos Trabalhadores) 1962’de yasallık kazanmış (Demircioğlu, 1987: 245), söz konusu örgüt, 1962 ile askeri darbenin yapıldığı 1964 arası dönemde ulusal düzeyde işçi sınıfının mücadelesini, Brezilya Komünist Partisi’yle birlikte koordine etmiştir (Antunes, 2007: 8). Dolayısıyla, sol gelenekten gelen Goulart’ın iktidar döneminde sendikacılık kısmen de olsa yeniden itibar kazanmış; hatta bu döneme “sendikacı cumhuriyet” (république syndicaliste) de denilmiştir (Santana, 2014, 1).

Netice itibarıyla, 1950’li yıllar ve 1960’ların başlarında sendikacılık, Devlet kontrolü ile mücadele pratiği arasında gidip gelmiştir (Santana; 2014: 1).

C-1964 ASKERİ DARBESİ DÖNEMİ (1964-1985)

1964'te yeni bir darbeyle Brezilya Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş; Anayasa yürürlükten kaldırılmış; Vargas döneminin temel yönetim projesi "Estado Nova" ve "korporatizm" geleneği sürdürülmüştür. Sendikalar, bu dönemin başlarında kendileriyle ilgili karar aşamalarında dışlanarak devlet kontrolünde tutulmaya çalışılmıştır (Moreno ve diğerleri, 2008: 65). Nitekim, Darbe yönetimi, ilk iş olarak sendikal örgütleri kontrol altında tutabilmek için özellikle militan işçi liderlerinin sendika yönetiminde görev almalarını engelleyici düzenlemeler yapmıştır. Sonuçta, darbeci General Castelo Branco Hükümeti'nin (1964-1967) yasaklamaları, sendikal hayatın tüm alanlarında şok dalgası yaratmıştır. Söz konusu müdahaleler, özellikle komünist örgütler ve mücadeleci sendika liderlerince yönetilen sendikalar üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, darbeden sonra Metal İşçileri Sendikası genel merkezi polis tarafından işgal edilmiş; tüm dokümanlara el konulmuştur (Santana, 2014: 3-10).

Bu dönemin başlarında, korporatist model doğrultusunda, Hükümet kırsal kesim sendikal örgütlenmelerini kontrolü altında tutmak kaydıyla söz konusu bölgelerde doktriner sendikacılığa yer vermemek bağlamında "uzlaşmacı" sendika liderlerin öncülüğünde devletle işbirliği yapabilecek resmi sendikaların (syndicats officiels) kuruluşunu ve faaliyetlerini kolaylaştırmış, onlara destek vermiştir (Santana, 2014: 2). Radikal sol sendikacılığa gösterilen tahammülsüzlük bağlamında 1964 öncesinde kırsal kesim işçilerini siyasal düzene karşı hareketlendiren " Kırsal Lig Hareketi" (Ligues rurales) ise kapatılmıştır (Santana, 2014: 4).

Diğer taraftan, sendikacılık üzerinde giderek artan vesayet çabaları, sendikaları çıkış noktası aramaya itmiş; Sao Paulo bölgesinde metal işçilerinin 1968'de Contagem ve Osasco'daki grevleri, üniversite öğrencileriyle birlikte başlatılan protesto eylemleri, keza gelecekte Devlet başkanı seçilecek sendikacı Lula da Silva'nın bizzat yönettiği 1978, 1979 ve 1980'deki Sao Paulo'nun ABC diye anılan sanayi bölgesindeki metal işçilerinin grevleri, hükümet tarafından kontrol altında tutulan sendikacılığı kırılma noktasına getirmiştir. Söz konusu dört büyük grev, simgesel olarak Brezilya sendikacılığının uzun yıllar süren baskı sürecinden çıkmasına yol gösterdiği gibi sınıf mücadelesine yeni bir model ve süreç de getirmiştir (Antunes, 2007: 10). Bu bağlamda, Brezilya sendikacılığı, 1970'li yılların sonlarına doğru resmi sendikacılık (syndicalisme officiel) ve dev-

letle işbirliğine dayalı kuralların dışına çıkma hamlesi başlatarak “yeni bir sendikacılık” (le nouveau syndicalisme) anlayışıyla yüz yüze gelmiş (Moreno ve diğerleri, 2008: 65); bu dönemde geleneksel sol partilerin desteğiyle belirli bir mesafe kat etmiştir (Antunes; 2007: 9). Aynı tarzda, sendikaların hak arama mücadeleleri 1980 sonrası da sürmüştür; 21 Temmuz 1983’teki genel grev, 1985’te banka memurlarının grevleri bu ülkede gerçek bir sendikal hareketin oluşmasında önemli bir merhale oluşturmuştur (Touraine, 1988: 130). Ayrıca, 1970’li yılların sonlarındaki metal işçilerinin eylemleri, “İşçi Partisi” PT (Parti des Travailleurs) adıyla yeni bir parti kurulmasını sağlamıştır. Yine büyük katılımlı genel grevler sürecinde, kırsal kesim sendikacılığında da gelişme sağlanmış; çok sayıda sol Katolik işçi kesiminin katılımıyla 1984’te “Topraksız Köylüler Hareketi” MST (Mouvement des paysans Sans Terre) oluşturulmuştur (Antunes; 2007: 11). Topraksızlar hareketi, tarım kesimi işçilerinin direniş mücadelesinde önemli rol oynamıştır (Antunes, 2007: 14).

1983’te, Metal İşçileri Sendikası Başkanı Lula da Silva’nın başkanı olduğu İşçi Partisi’nin (PT) öncülüğünde doktriner örgütlenme felsefesiyle “İşçiler Tek Merkezi” (Central Unica dos Trabalhadores, CUT), aynı yıl, Komünist Parti öncülüğünde “İşçi Sınıfı Milli Kongresi” (Congresso Nacional da Classe Trabalhadora, CONCLAT) kurulmuş (Touraine, 1988: 132; Demircioğlu, 1987: 250; MORENO ve diğerleri, 2008: 66); bu son örgütün adı, 1986’da ‘İşçiler Genel Merkezi’ (Centrale Générale des Travailleurs CGT) olarak değiştirilmiştir (Moreno ve diğerleri, 2008: 66). Her üç işçi örgütü de devlet güdümündeki “resmi sendikacılık” yerine, “bağımsız sendikacılık” (syndicalisme indépendant) görüşünü (Touraine, 1988: 134; Demircioğlu, 1987: 244) benimsemiş ve bu yönde mücadele vermiştir.

Diğer taraftan, Brezilya Metal İşçileri Sendikası Genel Başkanı Lula da Silva’nın 1986 seçimlerinde milletvekili seçilerek yeni anayasal ve yasal düzenlemelerde sendikacılık lehine etkili olması bu dönemde “özgür sendikacılık” adına önemli bir kazanım olmuştur.

Neticede, 1964 askeri darbesiyle başlayan 21 yıllık süreçte kurulan hükümetler, konfederasyonların % 57’sini; federasyonların % 42’sini; taban sendikaların ise sadece % 19’unu Devlet kontrolü altına alabilmiş; özellikle yeni Anayasa’nın yürürlüğe girdiği 1988 sonrası radikal sol işçi kesimi, otonom karakterli yeni sendikal örgütler kurmuştur (Santana, 2014: 2).

II- SİVİL DEMOKRASİYE GEÇİLDİĞİ 1985 SONRASINDA SENDİKACILIK

A- JOSE SARNEY DÖNEMİ(1985-1990)

1985'te askeri rejim dönemi sona ermiş; serbest seçimlerde başkanlığa Tancredo Neves seçilmiş; ancak Neves bir yıl sonra vefat edince başkanlığa yardımcısı Jose Sarney getirilmiştir.

Sendikacılık, 1964-1985 arası 21 yıllık askeri diktatörlük döneminde, devletin sıkı denetimine maruz kalmıştı. 1986-1990 arasında görev yapan José Sarney Hükümeti, sendikaları karşısına almak yerine uzlaşmacı bir tavır takınmış; 1988'de yürürlüğe giren yeni Anayasa'da sendikacılıkla ilgili bazı değişiklikler yaparak sendika özgürlüğü adına devletin sendikalar üzerindeki kontrolünü azaltmış (Boito, 1997: 56), kamu görevlilerine sendikal örgütlenme hakkı vermiştir (Bellamare, 2013; 4). Sendikacılıkta yapılan yeni düzenlemelerde kuşkusuz mevcut sendikal hareketin baskısı etkili olmuş; 1988 Anayasası'nın yürürlüğü sonrasında yeni işçi konfederasyonları kurulmuştur.

Brezilya siyasi hayatında 1985 sonrası başlayan liberal demokrasi döneminde, devlete bağımlılıktan kurtulan sendikacılık, giderek ağırlaşan ekonomik tablo karşısında 1986, 1987, 1988 ve 1989'da geniş katılımlı genel grevlerle sınıf çıkarları adına eylemlerini artırarak "doğrudan eylem sendikacılığı"na (syndicalisme d'action directe) yönelmiştir (Touraine, 1988; 134; Boito, 1997: 61). CUT, özellikle 1980'li yıllar boyunca "mücadeleci sendikacılık" anlayışı sergileyerek söz konusu grevlerde etkin rol oynamıştır (Moreno vd, 2008: 67). Nitekim, CUT ve diğer sendika merkezlerinin giderek artan hiper enflasyon (% 764) (Boito vd, 2015; 11) karşısında Mart 1989'da gerçekleştirdikleri genel grev, Brezilya işçi hareketi tarihinin en uzun süreli grevi olmuştur (Antunes; 2007: 11).

B-COLLOR DE MELLO VE ITAMER FRANCO DÖNEMİ (1990-1995)

1990 seçimlerini kazanan Fernando Collor de Mello, ekonomi politikasını "neoliberal" eksen üzerine kurmuştur. Collor, bu bağlamda devlete ait kimya ve çelik endüstrisi işletmelerinden başlamak üzere geniş kapsamlı bir "özelleştirme"yi programına almış; sosyal harcamaları kısmış; kısaca işe neoliberalizmin temel karakteristikleri arasında yer alan "özelleştirme", "sosyal haklarda kısıntı" ve çalışma hayatında "esneklik" le başlamış-

tır. Ancak, Collor’un başkanlığı kısa sürmüştür; Parlamento, 1992’de bir rüşvet operasyonu akabinde Collor’a görevden el çektirmiştir (Boito, 1997: 59).

Collor’un görevden alınması sonrasında, başkanlık görevine Itamar Franco gelmiştir. Franco, kendinden önceki dönemde gerek sendikal cephede, gerekse halk kesiminde ortaya çıkan hoşnutsuzluğu da göz önüne alarak uygulamak istediği neoliberal politika programını yavaşlatmış; sendikalarla ters düşmemek, anlaşma sağlamak amacıyla olsa gerek Çalışma Bakanlığı’na ilerici sendikal kanattan bir sendikacıyı atamıştır. Ne var ki, Franco’nun bu çabaları, özellikle ücret politikası, sendikalar cephesinde karşılık görmemiştir (Boito, 1997: 59). Ayrıca, Hükümet’in özelleştirmeleri sürdürmesi de sendikaları eyleme itmiş; 1994 ve 1995’te grev sayısı ve kaybolan gün sayısında artış yaşanmıştır (Boito vd, 2015: 3).

Collor’un başkanlık döneminde “Sendika Gücü” (Força Sindical, FS) adıyla 1991’de “faydacı ve sonuç sendikacılığı” (syndicalisme de résultats et pragmatique) anlayışına dayalı sendikal bir üst örgüt kurulmuştur. Sendika Gücü, aynı zamanda “yeni sağ ve neoliberal sendikacılık”, keza 1990’lı yıllarda neoliberal hükümetlere yakın durarak korporatist ilişki anlayışının da temsilcisi olmuştur (Moreno ve diğerleri, 2008: 68; Bellemare, 2013: 7).

Collor ve Franco döneminde, her iki lider de sendikalarla uzlaşma yolunu aramış; bu bağlamda Brezilya’nın en güçlü sendikal üst örgütü CUT’ü, uygulamaya koydukları neoliberal politikalar ve çalışma hayatıyla ilgili konularda “ön koşulsuz pazarlığa” çağırılmışlarsa da bu yakınlaşma ve işbirliği çağrısından somut bir sonuç alınamamıştır. Daha sonra CUT, Franco Hükümeti’ne “toplu iş sözleşmeleri”nin yaygınlaştırılması için “öneri sendikacılığı” bağlamında bir proje sunmuş; proje sendika kökenli Çalışma Bakanı tarafından incelenmiş; detayları belirlenmek üzere bu konuda birkaç toplantı yapılmış; ancak Franco Hükümeti’nin süresinin dolmasıyla bu öneriden de somut bir sonuç alınamamıştır (Boito, 1997: 62).

Diğer taraftan, Brezilya sendikacılığı, 1990 sonrasında, küreselleşme sürecinin ekonomide ve çalışma hayatında neden olduğu olumsuzlukları da göz önüne alarak hükümetlerle uzlaşmacı tavır sergilemeye başlamıştır. Brezilya sendikacılığının 1990 sonrasının hükümetlerine uzlaşmacı tavırla yaklaşmasında, 1980’li yılların “mücadeleci sendika merkezi” CUT’ün

yukarıda bahsedilen girişimlerde bulunması, sınıf mücadelesini ön planda tutan doktriner sendikacılık anlayışının Brezilya'daki temsilcilerinden biri olan CGT'nin iç çekişme nedeniyle güç kaybetmesi ve bölünmesi (Moreno ve diğerleri, 2008: 68), yine 1963'te Brezilya Komünist Partisi PCB'nin öncülüğünde kurulan "Ulusal Tarım İşçileri Konfederasyonu"nun (CONTAG) 1990'lara kadar varlığını sürdürememesi de önemli etkenler olmuştur.

C-HENRIQUE CARDOSO DÖNEMİ (1995-2002)

1995'te göreve başlayan Henrique Cardoso, neoliberal politikaları köklü bir şekilde uygulamaya koyan başkandır. Cardoso, iktidar döneminde telekomünikasyon, petrol, elektrik, limanlar, demiryolları ve otoyollar gibi işletmeleri özelleştirmeye açmıştır. Özelleştirme politikasında kararlı görünen Cardoso Hükümeti, bu konudaki karşıt eleştirilere ve sosyal hareketlere karşı sert davranmış; nitekim 1995'te petrol işçilerinin grev girişimini askerlerle bastırmış; yine Eldorado, Corumbiara ve Carajas bölgelerindeki kırsal kesimde MTS'nin başlattığı Topraksızlar Hareketi'nin örgütlediği köylülerin toprak işgalleri (Savran, 2006: 126) sonrası ard arda yaşanan katliamların araştırılması için ciddi soruşturma bile yapmamıştır (Boito, 1997: 60).

Cardoso Hükümeti'nin uygulamaya koyduğu özelleştirme, ticari açık politikaları, sendikalar cephesinde hoşnutsuzluk yaratmış; Hükümet'in söz konusu politikaları, Sao Paola bölgesindeki metalürji fabrikalarının kapanmasına neden olunca, işveren kesimi Hükümet'in yüksek faiz ve ticari açık politikasını eleştirmeye başlamıştır. Bunun üzerine, başta İşçi Partisi taraftarı CUT ve Hükümet taraftarı FS, artan işsizliği ve fabrika kapanmalarını protesto eylemlerine girişmiş; 1996 Haziranı'nda 21 gün süren 12 milyon işçinin katıldığı bir genel grev gerçekleştirilmiştir (Boito vd, 2015: 3).

Ne var ki, Brezilya sendikal üst örgütlerinin üye sayısı ve eylem düzenleme yeteneği bakımından en etkili olan CUT, 1990'lı yıllarda, 1980'li yıllardaki mücadelecilik davranışı dışına çıkarak sendikal vizyonunu gözden geçirme gereği duymuştur. CUT, sorumlu bir sendikacılık anlayışıyla konfederasyon olarak iş başındaki hükümetlerle dünya görüşü farklılığına rağmen "ülkenin sorunlarına" yardımcı olmak istemiş; söz konusu yıllarda reel politığın sınıf mücadelesinde değil, paydaşları hükümet ve işverenler arasında işbirliği yapma pratiğinde olduğunu görmüştür (Boito, 1997:

61). Aynı şekilde, Brezilya'nın ikinci büyük sendikal üst örgütü "Sendika Gücü" FS'nin örgütlenme felsefesi pragmatist ve korporatist sendikacılık anlayışına dayalı olması, keza iktidardaki Cardoso hükümetiyle yakın ilişki kurması (Moreno vd, 2008: 72), keza kamu işletmelerinin özelleştirilmesini desteklemesi de (Bellemare, 2013; 7), 2000'li yılların başlarında Brezilya'da çatışmacı / uzlaşmaz endüstri ilişkilerine fırsat vermemiştir. Başka bir ifadeyle, sendikal eylemlerde, özellikle Cardoso Hükümeti'nin uyguladığı neoliberal politikalara karşı girişilen eylemlerde, Brezilya sendikacılığının çoğunluğunu oluşturan CUT ve FS'nin eylemlerinden ziyade radikal sol gelenekten gelen azınlık sendikal kanadın etkisi daha fazla olmuştur (Galvao, 2007: 3).

D-LULA DE SILVA VE DILMA RUSSEFF DÖNEMİ (2003-2016)

2002 Ekim ayında başkanlık seçimini kazanan Lula da Silva, 1 Ocak 2003'de göreve başlamıştır. Lula, sosyalist kültürden gelmesine karşın önceki hükümetlerin uygulamaya koyduğu neoliberal politikaları kesintiye uğratmamış; kısmi farklılıklarla sürdürmüştür. Zira, Lula, daha Haziran 2002'deki başkanlık seçimlerinin propaganda sürecinde "*Brezilya Halkına Mektup*" başlıklı bir deklarasyonla, seçildiği takdirde önceki hükümetin tüm finansal taahhütlerine uyacağını ve yabancı sermayeyi kaçtırmamak adına uluslararası finansal akımları hiçbir şekilde engellemeceğini açıklamıştır (Savran, 2006: 128). Dolayısıyla, henüz seçilmeden Lula'nın ortaya koyduğu bu hamle, kendinden önceki Cardoso Hükümeti'nin neoliberal makroekonomik politikalarını kesintisiz sürdürüleceği (Emre, 2013: 6) şeklinde yorumlanmıştır. Nitekim, İşçi Partisi iktidarının ilk yılında Lula Hükümeti, IMF'nin de telkinleriyle (Antunes, 2007: 17) genel anlamda neoliberal politikalarla örtüşen geniş kapsamlı "yapısal uyum" adımı atmış; kamu çalışanlarının emeklilik sisteminde değişikliğe gidilerek emeklilik yaşının 7 yıl yükseltilmesi, keza "bireysel emekliliğin teşvik edilmesi, kurumlar vergisinin düşürülmesi, yabancı sermaye yatırımları için uzun süreli muafiyetler tanınması, dolaylı vergilerde artışa gidilmesi, çalışma hayatında esneklik uygulamalarının yasal düzenlemelerle önünün açılması (Savran, 2006: 130) gibi reformlara yönelmiştir.

Lula'nın iktidarının ilk yıllarında sendika merkezlerinin bazı kamu kurumlarında temsil edilme uygulaması, sendikalar cephesinde memnuniyet yaratmış; söz konusu üçlü yapının oluşturulmasının ilk meyvesi

2007'deki asgari ücretlerin belirlenmesinde görülmüştür (www.ensemble-fdg.org/content/syndicalisme-et-politique-regards-croiss-partir-du-cas-brsilien) Lula Hükümeti, aynı mantıkla tüm sosyal tarafların temsil edileceği "Ekonomik ve Sosyal Konsey" oluşturularak çalışma hayatıyla ilgili politikalarda makro korporatist anlayışla hareket edileceğinin işareti verilmiştir (Moreno ve diğerleri, 2008: 69).

Bellemare gibi Brezilyalı bazı bilim insanları, Lula'nın Devlet, işçi, işveren kesimi arasında öngördüğü üçlü korporatizme dayalı ekonomi politiği ve sosyal politikasının, Vargas döneminde de görülen milliyetçi-halkçı (nationale-populaire), kalkınmacı /gelişmeci (développementaliste) politikaları çağrıştırdığını belirtmiştir (Bellemare, 2013:12). Bir başka bilim adamı Boito, Lula'nın sosyal ve ekonomi politikalarının, Vargas ve sonrasının (1930-1980) klasik gelişme / kalkınmacı anlayışına benzemekle birlikte, kısmi farklılıklar içerdiğini -en azından kavram olarak- "neodéveloppementisme" şeklinde algılanması gerektiğini vurgulamıştır (Boito vd, 2015:2). Yine Boito, Lula hükümetlerinin, "neodéveloppementisme" anlayışına dayalı ekonomik ve sosyal politikalarını, Cardoso hükümetlerinin temel politikası olan ortodoks neoliberalizm anlayışından kısmen farklı olduğunu belirtmiş; söz konusu farkı ise, Lula hükümetlerinin Devlet'i istihdamın ve ekonomik büyümenin yaratıcısı olarak görmesine, yine kamu sosyal harcamaları bağlamında yoksullara yönelik aile yardımları, engelli ve muhtaç yaşlılara gelir aktarımı gibi "*bolsa familia*" (*bourses de famille*) adı altında transfer harcamalarının artırılmasına, "*Minha Casa, Minha Vida*" (*ma maison, ma vie:evim, hayatım*) gibi dar gelirliilere sağladığı sosyal konut politikalarına dayandırmıştır (Boito vd, 2015: 4). Nitekim, İşçi Partisi iktidarı döneminde ekonomik büyümeye paralel olarak istihdam artışı da sağlanmış; 2003'te % 12.3 olan işsizlik oranı 2013'te % 5.4'e gerilemiştir (Boito vd, 2015: 4).

Lula da Silva'nın 2002 başkanlık seçimini kazanması, Brezilya tarihinde ilk defa işçi ve sendika kökenli birinin başkan seçilmesi, yine çalışma bakanlığı ve sosyal güvenlik bakanlığı dahil 7 sendikacıyı bakan olarak ataması hasebiyle sendikalar cephesinde yeni bir umut ve memnuniyet yaratmıştır. Ne var ki, Lula Hükümeti iktidara geldiği daha ilk yılında kamu çalışanlarının emeklilik yaşını yükselten ve sosyal güvenlik sistemini kısmen özelleştirmeyi öngören tasarısı, sendikalar cephesini kısmen de olsa hayal kırıklığına uğratmıştır. Örneğin, özellikle de iktidarı destekleyen

CUT içindeki memur sendikaları bu kararı eleştirerek tepki göstermiş, 4 günlük greve çıkmışlardır (Savran, 2006; 130). Ancak, söz konusu yasal düzenlemeyi eleştiren, karşı çıkan sendikacılar İşçi Partisi (PT) tarafından cezalandırılmış; örneğin Sao Paulo'daki "Öğretmenler Sendikası"nın başkanı, Lula'nın müdahalesiyle 2005'teki sendika başkanlık seçimini kaybetmiştir (Bellemare, 2013:10). Sonuçta Hükümet'in hoşgörüsüz tutumu, iktidarın destekçisi CUT içinde beklenmedik bir bölünmeye neden olmuş; CUT'ten kopan bir grup sendikacı tarafından " Mücadeleler Ulusal Eşgüdümü" CONLUTAS (Coordination Nationale des Luttes) adlı doktriner /mücadeleci felsefeyle yeni bir örgüt kurulmuştur (Bellemare, 2013: 10). Ayrıca, Lula'nın birinci iktidar döneminde CUT'ün, İşçi Partisi Hükümeti'nin her politikasını eleştirmeksizin kabullenmesi, sendika siyasi parti ilişkilerinde bağımlı ilişkiyi çağrıştıran "bağlantı kayışı" (curroie de transmission) türüne (Mahiroğulları; 2000:120) benzetilerek bazı gruplar 2005-2006 arası CUT'ü terk etmişlerdir (Bellemare, 2013:11).

Lula'nın 2006 sonrası ikinci başkanlık döneminde, dar gelirlilere yapılan aile yardımları, yaşlı ve engellilere gelir aktarımı, evsizlere konut sağlama gibi kamu sosyal harcamalarının artırılması, işsizliğin yarı yarıya aşağı çekilmesi, toplu pazarlığın önündeki tikanıkların aşılmasıyla kapsamının genişletilmesi sendikalar nezdinde Hükümet'in desteklenmesine (Galvao, 2014: 32) gerekçe oluşturmuş; sendikal eylemlerde durağan bir dönem yaşanmıştır. Örneğin, kuruluşunda sağ bir sendikacılık felsefesini benimsemiş Sendika Gücü (Força Sindical), on beş yıl İşçi Partisi'ne muhalif sendikacılık yapmışsa da Lula'nın 2006'daki ikinci başkanlığı döneminde İşçi Partisi hükümetlerini desteklemiştir (Boito ve diğerleri, 2015: 2). Dolayısıyla, 2006-2011 arası dönemde, 2009 yılı hariç tutulursa grev sayısı ve grevlerde kaybedilen işgünü sayısında (2006'dan 2009'a kadar 300'lü rakamlar) yüksek rakamlar söz konusu olmamıştır (Boito vd, 2015: 8).

2005-2008 arasında Brezilya'da sendikal alanda yeni arayışlar çerçevesinde beş sendika merkezi daha kurulmuştur (Balbino, 2016: 4-5; Moreno vd, 2008: 69):

-2005'te "İşçiler Yeni Sendika Merkezi" NCST (Nouvelle Centrale Syndicale des Travailleurs)

- 2006'da "Brezilya İşçiler Genel Konfederasyonu" CGTB (Centrale Générale des Travailleurs du Brésil)

-2007'de "Brezilya Kadın ve Erkek İşçiler Konfederasyonu" CTB (Centrale des Travailleurs et Travailleuses du Brésil)

- 2007'de "İşçiler Genel Birliği" UGT (Union Générale des Travailleurs)

-2008'de "Brezilya Sendikalar Konfederasyonu" CSB (Centre des Syndicats Brésiliens)

Ancak, Brezilya sendikacılığı, 2007'de bölünmüş yapıdan kısmen kurtarmış; daha önce kurulmuş "İşçiler Otonom Sendikası" (Central Autônoma da Trabalhadores CAT), "İşçiler Genel Konfederasyonu" (Confederação Geral dos Trabalhadores, CGT), ve "Sosyal Demokrasi Sendikası" (Social Democracia Sindical, SDS) adlı üç sendika "İşçiler Genel Birliği" (L'União Geral dos Trabalhadores, UGT) çatısı altında birleşme kararı almıştır (Moreno ve diğerleri, 2008: 69).

Tablo 1: Brezilya'da Sendika Merkezleri, Taban Sendikalar ve Üye Sayıları (2015)

Sendika merkezleri	Sendika sayısı	Üye sayısı
İşçiler Tek Merkezi (CUT)	2.319	3.904.817
İşçiler Genel Birliği (UGT)	1.277	1.458.320
Brezilya Kadın ve Erkek İşçiler Merkezi (CTB)	744	1.287.110
Sendika Gücü (FS)	1.615	1.279.477
Brezilya Sendikalar Merkezi (CSB)	597	1.028.439
İşçiler Yeni Sendika Merkezi (NCST)	1.136	954.443
Mücadeleler Ulusal Eşgüdümü (CONLUTAS)	105	286.732
Brezilya İşçiler Genel Merkezi (CGTB)	217	248.207

Kaynak: Antanio Balbino, "Quelle est La Situation syndicale au Brésil" *Le Blog de la Pensée libre*, s. 4-5.

Brezilya sendikacılığında taban örgütlenme düzeyi ağırlıklı olarak yerel düzeyde işletme ve işyeri sendikalarından oluşmaktadır. Nitekim Çalışma Bakanlığı'nın 2015 istatistiklerine göre Brezilya'da 9.359 taban işçi sendikası; 4.262 işveren sendikası vardır. Toplam 9.359 sendikadan 1.686'sı memur sendikasıdır. Yine, 2.452 taban sendika üst örgütlere üye olmayan bağımsız sendikalardır (Balbino, 2016: 3).

Brezilya'da sendikalaşma oranları giderek gerilemekte; 1990'da % 30'lar civarındaki Oran, 2003'te % 20.6'ya gerilemiş, 2008'de % 22.2'ye yüksel-

mişse de, 2009’da % 19.1’e; 2012’de 17.5; 2013’te 16.6’ya gerilemiştir (www.ilo.org/ ilostat). Sendikalaşma oranlarındaki gerilemede, kuşkusuz iktidar partilerinin 1985 sonrası uyguladıkları neoliberal politikalar nedeniyle çalışanlar lehine önemli iyileştirmeler yapamamaları, bağımlı çalışanlar cephesinde gerekli mücadeleyi veremedikleri düşüncesiyle örgütlerine duydukları güvenin zayıflaması etkili olmuştur. Nitekim, Galvao’nun ifadesiyle, “*Sendikalar, çalışanlar tarafından günümüzde güvenilmez örgütler olarak görülmekte; üyesi oldukları sendikaların devlete ve destekledikleri siyasi partiye bağımlılıkları bu defa rejimin zorlamasıyla değil, kendi inisiyatifleriyle sürdürüldüğü kanaatindedirler*” (Galvao; 2014:38).

Tablo 1’de yer alan sendika merkezlerinin sendika-siyasi parti ilişkilerine göre tasnifini yapmak gerekirse; partiler üstü kalan NCST ve merkez sağa yakın FS dışında kalan altı sendika merkezinin ortak paydasının, aşırı, merkez, radikal sol gibi sol partilere yakın olduğu görülmektedir (Balbino, 2016: 4-5; Galvao, 2014: 33). Ne var ki, Brezilya Komünist Partisi ve Brezilya Birleşik İşçi Partisi dışındaki sol partiler genel olarak “ılımlı sol” kategorisinde değerlendirilmektedir

CUT, kuruluşunu sağlayan İşçi Partisi’yle yakın ilişkiler içindedir.

UGT, Sosyal Demokrat Parti’ye yakındır.

CTB, Brezilya Komünist Partisi ve Brezilya Sosyalist Partisi’yle yakın ilişki içindedir.

FS, Demokratik İşçi Partisi’ne yakındır.

CSB, Brezilya Sosyalist Partisi’ne yakındır.

NCST, partiler üstü politika izlemektedir.

CONLUTAS, Birleşik Sosyalist İşçi Partisi’yle yakın ilişki içindedir.

CGTB, Özgür Vatan Partisi’ne yakındır.

Brezilya’da mevcut sendikal üst örgütler farklı dünya görüşüne sahip olsalar da, giderek artan ekonomik kriz karşısında -CONLUTAS ve INTER-SINDICAL gibi radikal sol sendikalar hariç-güç birliği yapmak amacıyla 2009’un Ocak ayında Hükümet’le bir araya gelerek “*Sendikal eylem paktı*” imzalamıştır. Sendika yöneticileri, eski bir sendika lideri olan Cumhur-

başkanı Lula'dan, işsizlik sigortası uygulamasını güçlendirmesini, işçi kuruluşları için ayrılan fonun artırılmasını istemişlerdir (www.icem.org.fr).

Tablo 2: Brezilya'da Grevler (1984-2013)

Yıl	Grev sayısı	Yıl	Grev sayısı	Yıl	Grev sayısı
1984	390	1994	1.000	2004	302
1985	505	1995	1.005	2005	299
1986	1.000	1996	1.250	2006	320
1987	990	1997	600	2007	316
1988	850	1998	505	2008	411
1989	1.990	1999	500	2009	518
1990	1.750	2000	510	2010	446
1991	1.005	2001	400	2011	554
1992	505	2002	250	2012	872
1993	650	2003	325	2013	2010

Kaynak: Boito vd, "La Nouvelle phase du Syndicalisme brésilien (2003-2013)", 3. sayfadaki 1 nolu grafik ve 1 nolu tablo'dan yararlanılmıştır.

Talo 2'deki grev hareketleri incelendiğinde, 1986'da artan grev sayısında yeni Hükümet'in liberal politikalarına, 1989-1991 arası grevler % binlere varan hiper enflasyona, 1994-1996'daki grevler Franco Hükümeti'nin yetersiz ücret artışı politikasına, artan işsizlik ve iktisadi durgunluk nedeniyle pek çok fabrikanın kapanmasına, 2013'teki grevler ise Dilma döneminde çalışan ve halk kesiminin beklentilerinin karşılanmamasına tepki olarak gerçekleştirilmiştir.

2011 başkanlık seçimlerine Lula katılmamış, İşçi Partisi Dilma Rousseff'i aday göstermiştir. Seçimleri kazanan Rousseff, 2012'de göreve başlamıştır. Ne var ki, Dilma Rousseff Hükümeti'nin daha ikinci yılında çalışanlar ve halk kesimi beklentilerini göremeyince toplumsal protesto eylemlerine girişmiştir. Nitekim, Haziran 2013'te bir milyondan fazla gösterici aynı anda 400 şehirde sokaklara inerek özellikle Lula döneminde ücretsiz olan toplu taşıma araçları ücretlerine 20 santim zam yapılması, 2013'ün daha ilk aylarında enflasyon oranlarının giderek yükselmeye başlaması, keza 2010'da % 7.5 olan büyüme rakamının 2012'de % 0.9'a gerilemesi, ailelere kredi çekme kolaylığı sağlanarak bankalara borçlandırılması gibi nedenlerle söz konusu eylemlere baş vurmuşlardır (Galvao, 2014:36). Diğer taraftan, Hükümet'in bazı kanun tasarılarına destek vermesi için

Parlamento'daki muhalif milletvekillerine yaptığı yasadışı ödemelerin Yüksek Mahkeme tarafından tespit edilmesi de halkın yoğun tepkisini çekmiştir.

20 Haziran 2013'te halkın başlattığı eylemler, temmuz ve ağustos aylarında da sürdürülmüş; ancak ideolojik bölünmüşlük nedeniyle bazı sendika merkezleri eylemlere yeteri kadar destek vermemiştir. Brezil akademisyen Galvao'nun ifadesiyle "*Sendika merkezlerinin ajandalarında eylem birliği takvimi olsa da, Brezilya'da sendikal bölünmüşlük nedeniyle eylem birliği gerçek anlamda sağlanamamaktadır. Örneğin, İşçi Partisi'nin CUT gibi sendikal müttefikleri, PT Hükümeti'nin devamlılığını tehlikeye sokmayacak şekilde protesto eylemlerinde bulunurken; muhalif sendikalar cephesi ise, aksine iktidardaki sol partiye alternatif yeni bir sol oluşturmak için eylemlerini artırıyorklar*" (Galvao, 2014:38).

Dilma'nın 2014 ve 2015 iktidar yıllarında, işsizlik ve enflasyon oranlarının giderek artması yeni ekonomik krizlere neden olmuştur. Ayrıca, Hükümet üyelerinden kimilerinin "Petrobras" skandalına bulaşmasıyla Dilma Rouseff 31 Ağustos 2016'da Parlamento tarafından görevden alınmıştır. Dolayısıyla Dilma, siyasette Lula'nın performansına erişememiş, başarılı olamamıştır. Nitekim, Brezilya /Belem İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Castro, Dilma Russeff'in siyasetteki başarı /başarısızlığını siyasi söylemlerinin analizini yaparak izah etmeye çalışmıştır. "*Dilma gelecek seçimleri hesaba katmayan, partisindeki tartışmalarda tecrübesiz, sorunlara politik cevaplar üretemeyen bir siyasetçi, Lula'ya nazaren daha az duygusal, daha az samimidir. (...) Hitabet tarzı, Lula'ninkinden çok farklı; kelime oyunları, anekdotlarla söylemini yumuşatarak savunan Lula'nın kullandığı popülist söylemlerden de yoksundur*" (Castro, 2016: 245-247).

Dilma'dan sonra sağ muhafazakar Michel Temer Hükümeti kurulmuştur. Ne var ki, sendikalar cephesi, Temer Hükümeti'nin esnek çalışma yasaları ve emeklilik yaşının yükseltilmesiyle ilgili yasa tasarılarına tepki amacıyla 28 Nisan 2017'de Brezilya tarihinin 40 milyon gibi en yüksek katılımlı genel grevini düzenlemiştir (Tribune de Geneve, 29.04.2017).

SONUÇ

Makalenin giriş bölümünde belirtildiği üzere, bir ülkenin endüstri ilişkilerinin özellikleri, o ülkenin siyasal rejiminin niteliği ve sosyo-ekonomik yapısıyla yakından ilgilidir. Bu cümleden olarak Brezilya’da demokrasiye geçildiği XIX. yüzyılın sonlarında örgütlenme hakkının da tanınmasıyla İtalya, İspanya ve Portekiz’den bu ülkeye gelen göçmen işçilerce sendikal örgütlenme başlatılmış; taban sendikalar ve üst örgütler kurulabilmiştir. Kurulan sendikal örgütler, benimsedikleri “anarko sendikalist” öğretinin de tesiriyle çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ücretlerin artırılması için geniş katımlı eylemlere başvurmuştur. Ancak iktidar cephesi, artan eylemler karşısında sendikaları sindirmek / kapatmak girişiminde bulunmamış; demokratik bir mantıkla hareket etmiş; ülkenin endüstri ilişkileri sistemine “üçlü yapı” boyut kazandırarak sorunları çözme yolu izlemiştir. Dolayısıyla başlangıçta ortaya çıkan “çatışmacı / mücadeleci endüstri ilişkileri” profili, iktidarın yasal ve kurumsal düzenlemeleriyle engellenmeye çalışılmıştır.

Ne var ki, 1930’da demokratik düzene askeri bir darbeye son verilmiş; dolayısıyla Brezilya’da sendikacılık, Vargas döneminde olduğu gibi uzun yıllar askeri darbeler sonrası kurulan hükümetlerin gölgesinde /gözetiminde kalmış; “devletle beraber” sendikacılık anlayışıyla sendikalara özgür iradeleriyle faaliyetlerde bulunma, otonom kalma fırsatı verilmiştir.

Brezilya demokrasisinin askeri darbeler nedeniyle sıklıkla kesintiye uğradığı 1930-1985 arası dönemde Juscelino Kubitschek ve Joao Goulart gibi iki başkan serbest seçimlerle işbaşına gelmiş; her iki başkan döneminde demokrasiye işlerlik kazandırılarak işçi hakları gözetilmiş; bu bağlamda sendikalar cephesi, demokrasinin gelişimiyle birlikte geniş katımlı hak arama mücadelelerine de girişebilmişlerdir.

1964’te Brezilya demokrasisi yeni bir askeri darbeye karşılaşmış; askeri yönetim, diğer askeri yönetim dönemlerinde olduğu gibi sendikaları sıkı kontrol altına almış; grevleri, hatta tüm halk hareketlerini yasaklamıştır. Ancak, rejimin artan baskıcı tutumu, 1975’lere doğru yumuşama eğilimi gösterince, sendikalar cephesi özellikle Metal İşçileri Sendikaları ve sol gelenekten gelen sendikalar hak arama eylemlerini artırmış; sendika

lideri Lula da Silva öncülüğünde İşçi Partisi'nin kurulması, keza yine bu partinin öncülüğünde CUT'un kurulması Brezilya sendikacılığını, devlete bağımlı sendikacılıktan otonom sendikacılığa dönüşeceğinin habercisi olmuştur.

1985'te serbest seçimlerle ülke askeri diktatörlük döneminden sivil demokrasiye geçmiş; sendikacılık yeni bir döneme girmiştir. 1988 Anayasası'nda sendikacılıkla ilgili bazı değişiklikler yapılarak sendika özgürlüğü bağlamında devletin sendikalar üzerindeki kontrolü azaltılmış kamu görevlilerine sendikal örgütlenme hakkı verilmiş; dolayısıyla otonom sendikacılığa geçiş sağlanmıştır.

Sendikalar cephesi, 1985 sonrası iktidara gelen hükümetlerin özelleştirme, sosyal harcamalardaki kısıntı gibi neoliberal politikalarına başlangıçta geniş katımlı eylemlerle tepki göstermiştir. Ne var ki, 1985 sonrası iktidara gelen tüm hükümetlerin neoliberal politikaları uygulamakta ısrarlı görünmeleri, sendikaların "sorumlu sendikacılık" anlayışıyla hareket etmelerinde etkili olmuştur. Dolayısıyla sendikalar, hükümetlerin makro-ekonomik politikalarını uygulamasına engel çıkarmaktan, geniş kapsamlı hak arayıcı eylemlere girişmekten kaçınmışlardır. Kaldı ki, Brezilya sendikacılığının büyük kanadını oluşturan CUT'ün 2002 sonrasında 2016'ya kadar iktidarda kalan İşçi Partisi'ni desteklemesi de sendikal eylemlerin artmamasında etkili olmuştur.

Netice itibarıyla, günümüz Brezilya sendikacılığı, sosyalist kültürün ürünü olmasına rağmen, 2000'li yıllardan sonra reformist ve uzlaşmacı sendikacılık görünümü sergileyen CUT'e ve sağ eğilimli FS'ye karşı, Brezilya Komünist Partisi ve Birleşik Sosyalist Parti güdümündeki mücadeleci doktriner sendikacılığın temsilcileri Conlutas ve Intersindical'in oluşturduğu blok arasındaki rakiplik çekişmesi içindedir.

KAYNAKÇA

- ANTUNES, Ricardo (2007). "Les Lutttes sociales dans la Sphere du Travail au Brésil", **Actuel Marx**, No: 42, Cairn. www.cairn.info/revue-actuel-marx-2007
- BALBINO, Antonio (2016). "Quelle est La Situation syndicale au Brésil" **Le Blog de la Pensée libre**.
- BELLEMARE, Etienne David (2013). "Le Syndicalisme brésilien La CUT et Le Gouvernement Lula: Bilan d'une Dynamique de Confrontation d'Opposition et Conciliation", [www.iem.uqam.ca / MG/ pdf / syndicalisme_bresil](http://www.iem.uqam.ca/MG/pdf/syndicalisme_bresil).
- BOITO, Armando (1997). "Politique néolibérale et Syndicalisme au Brésil", **Lusotopie**.
- BOITO Armando-GALVAO Andreia-MARCELINO Paula (2015). "La Nouvelle phase du Syndicalisme brésilien (2003-2013), **Les Relations Sud-Sud: culture et diplomatie**.
- CASTRO, Fabio Fonseca de (2016). "Le Discours politique de Dilma Rousseff et les Fantomes de Lula: Etude sur l'intersubjectivité dans la politique", **Unisul, Linguagem Discorso**, V. 16, No: 2
- ÇAKIR, Elif (2005). "20. Yüzyılın Başlarında Brezilya Anarko-sendikalizmi", **Özgür Hayat**, S. 60, İstanbul.
- DEMİRCİOĞLU, Murat (1987). **Dünyada İşçi Sendikacılığı**, Basisien Yayını, İstanbul.
- GALVAO, Andreia (2007). "Syndicalisme et Politique: La reconfiguration du Mouvement syndical brésilien sous le Gouvernement Lula", **Congres Marx International V**, Paris.
- GALVAO, Andreia (2014). "Les Mouvements sociaux dans le Brésil de Lula et Dilma", **Savoir /agir**,
- EMRE, Yunus (2013). "Latin Amerika'da Sosyal Demokrat Eğilimler", **Küresel Eğilimler Serisi**, Kültür Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- E. MORENO- D.TRAVERSO- C.CARRASCO (2008). **Syndicats et Politiques publiques en Argentine, Bolivie, Brésil, Chili et Venezuela, Bilan d'une Décennie (1996-2004)**, Agences d'Objectifs IRES.

MAHİROĞULLARI, Adnan (2000). **1980 Sonrası Türk ve Fransız Sendikacılığı**, Kamu-İş Yayını, Ankara.

RODRIGUES, José Albertino (1969). "L'intégration des Syndicats au Systeme soci-politique brésilien", **L'Homme et La Sociétté**, No: 12.

SAVRAN, Sungur (2006). "Brezilya'da Lula Faciası", **Praksis**, S. 14, Ankara.

TOURAINÉ, Alaine (1988). "L'évolution du syndicalisme en Amérique latine", **Revue de française de Sociologie**, Paris.

TRIBUNE DE GENEVE (2017). "Violentes manifs et greve générale au Brésil", le 29.04. 2017.

www.icem.org.fr / "Les syndicats brésiliens unis pour lutter contre la conjoncture économique".

www.ilo.org/ilostat.